

บทที่ ๔

การอ่านบทประพันธ์ประเภทกาพย์

บทประพันธ์ประเภทกาพย์มักเป็นการบรรยายเนื้อเรื่อง คำที่ใช้ส่วนใหญ่ไม่มีคำศัพท์มาก เนื้อความจึงไม่ยากนัก ลักษณะการแต่งก็มีได้บังคับเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรค จึงไม่ต้องระวังเรื่องการเอื้อนเสียง ความไพเราะของการอ่านบทประพันธ์ประเภทนี้จะอยู่ที่ การเน้นเสียงคำที่เป็นสัมผัสในและการขึ้นเสียงคำในวรรคหรือคำทำยวรรค

จังหวะการอ่านกาพย์

กาพย์แต่ละประเภท แบ่งจังหวะ ดังนี้

วรรคที่มี ๔ คำ แบ่งเป็น ๒ / ๒

วรรคที่มี ๕ คำ แบ่งเป็น ๒ / ๓

วรรคที่มี ๖ คำ แบ่งเป็น ๒ / ๒ / ๒ หรือ ๓ / ๓

หมายเหตุ จังหวะดังกล่าวอาจปรับเปลี่ยนตามลักษณะเสียง สัมผัส และความหมายของคำ

กาพย์ยานี ๑๑

กาพย์ยานีมีจังหวะที่ดำเนินช้า จึงนิยมแต่งในความพรรณนา เช่น ชมนกชมไม้ พรรณนาความสวยงามของธรรมชาติ พรรณนาอารมณ์โศก คร่ำครวญ หรือใช้แต่งบทสวด บทสรภัญญะที่ใช้ในบทละคร เป็นต้น

กาพย์ยานี ๑๑ แบ่งจังหวะแต่ละบาทเป็น ๒ / ๓ และ ๓ / ๓ ดังนี้

○○ / ○○○ //

○○○ / ○○○ //

○○ / ○○○ //

○○○ / ○○○ //

ตัวอย่าง

เริ่มแต่ง / กาพย์ยานี //

อ่านวิธี / แล้วท่องจำ //

วรรคหน้า / มีห้าคำ //

วรรคหลังหก / ยกตามไป //

สองวรรค / หนึ่งบาทพริ้ว //

สิบเอ็ดคำ / จำขึ้นใจ //

สองบาท / จึงจะได้ //

ครบหนึ่งบท / จดจำดี //

(ชัณฑ์ชัย อธิเกียรติ)

หมายเหตุ เครื่องหมายแทนจังหวะ ได้แก่ / แทนการลงจังหวะเสริม และ //
แทนการลงจังหวะหลัก

ภาพย์ฉับบัง ๑๖

ภาพย์ฉับบังจะใช้พรรณนาธรรมชาติที่เคลื่อนไหว พรรณนาอารมณ์ตึกคัก
สดชื่น รื่นเริง เป็นต้น ภาพย์ฉับบัง ๑๖ แบ่งจังหวะวรรคแรกและวรรคท้ายเป็น ๒ / ๒ / ๒
วรรคกลางเป็น ๒ / ๒ ดังนี้

๐๐ / ๐๐ / ๐๐ // ๐๐ / ๐๐ //

๐๐ / ๐๐ / ๐๐ //

ตัวอย่าง

ภาพย์หนึ่ง / ฟังดู / จำนวน // สามวรรค / ชีชวน //

วรรคต้น / วรรคท้าย / หกคำ //

วรรคกลาง / มีสี่ / ชี้นำ // ครบ / สิบหกจำ //

หนึ่งบท / ฉับบัง / บอกไป //

(ชัณธ์ชัย อธิเกียรติ)

หมายเหตุ วรรค “ครบสิบหกจำ” แบ่งจังหวะตามเนื้อความ

ภาพย์สร้างนางค์ ๒๘

ภาพย์สร้างนางค์นิยมนำไปแต่งกับฉันท์ ใช้เป็นความบรรยาย สุภาพิต
เล่าเรื่อง เพื่อรวบรัดเนื้อความให้รวดเร็วยิ่งขึ้น หรือใช้แสดงปาฏิหาริย์ แสดงความโกรธ
แสดงความตึกคัก เป็นต้น ภาพย์สร้างนางค์ ๒๘ แบ่งจังหวะแต่ละวรรคเป็น ๒ / ๒ ดังนี้

๐๐ / ๐๐ //

๐๐ / ๐๐ // ๐๐ / ๐๐ //

๐๐ / ๐๐ // ๐๐ / ๐๐ //

๐๐ / ๐๐ // ๐๐ / ๐๐ //

ตัวอย่าง

สร้างนางค์ //

เจ็ดวรรค / จัดวาง // ให้ถูก / วิธี //

วรรคหนึ่ง / สี่คำ // จงจำ / ให้ดี //

บทหนึ่ง / จึงมี // ยี่สิบแปด / คำ //

หากแต่ง / ต่อไป //

สัมผัส / ตรงไหน // จำให้ / แมนย่า //

คำท้าย / วรรคสาม // ติดตาม / ประจำ //

สัมผัส / กับคำ / ท้ายบทต้น / แล //

(จะปะนีย์ นาคกรทรรพ)

หมายเหตุ วรรค “สุรางคนางค์”, “ยี่สิบแปดคำ” และ “ท้ายบทต้นแล” แบ่ง
จังหวะตามเนื้อความ

ทำนองการอ่านกาพย์

กาพย์ยานี ๑๑

วรรคที่ ๑ และ ๒ อ่านเสียงกลางๆ หรือวรรคที่ ๒ เสียงสูง ส่วนวรรคที่ ๓ และ ๔ อ่านเสียงสูงขึ้น ๑ บันไดเสียง หรืออ่านเสียงสูงเสมอกันทุกวรรค โดยบางวรรคอาจสลับเป็นอ่านเสียงลงต่ำเพื่อให้เกิดความไพเราะ

กาพย์ฉกั ๑๖

อ่านเสียงสูงเสมอกันทุกวรรค หรืออ่านวรรคที่ ๒ ต่ำกว่าวรรคอื่น ๑ บันไดเสียง

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

อ่านเสียงกลางๆ เสมอกันทุกวรรค ยกเว้น วรรคที่ ๔ สูงกว่าวรรคอื่น ๑ บันไดเสียง และอาจอ่านวรรคที่ ๖ ต่ำกว่าวรรคอื่น ๑ บันไดเสียง หรืออ่านวรรคที่ ๒ และ ๖ ต่ำกว่าวรรคแรก ๑ บันไดเสียง

บทประพันธ์สำหรับฝึกอ่านเป็นทำนอง

กาพย์ยานี ๑๑

“วิชาเหมือนสินค้ำ	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้ำมา
จงตั้งเอากายเจ้า	เป็นสำเภาอันโสภา
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
นิ้วเป็นสายรยางค์	สองเท้าต่างสมอใหญ่
ปากเป็นหางานไป	อัมมาสัยเป็นเสปียง

สติเป็นทางเสื่อ	ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
ถือไว้อย่าให้เอียง	ดัดแล่นเลียงข้ามคงคา
ปัญญาเป็นกลองแก้ว	ส่องดูแถวแนวหินผา
เจ้าจงเอาหูตา	เป็นล้าต๋ำฟังดูลม
ชี้เก็ยจคือปลาร้าย	จะทำลายให้เรือจม
เอาใจเป็นปิ่นคม	ยิงระดมให้จมไป
จึงจะได้สินค้ำมา	คือวิชาอันพิสมัย
จงหมั่นมั่นหมายใจ	อย่าได้คร้านการวิชา"

(ของเก่า)

ภาพย์ฉบับ ๑๖

"อินทรชิตบิดเบือนกายิน	เหมือนองค์อมรินทร์
ทรงคชเอราวัณ	
ข้างนิรมิตฤทธิแรงแข็งขัน	เผือกผ่องผิวพรรณ
สีสังข์สะอาดโอพาร์	
สามสิบสามเศียรโสภา	เศียรหนึ่งเจ็ดงา
ตั้งเพชรรัตน์รูจี	
งาหนึ่งเจ็ดโบทขรณี	สระหนึ่งย่อมมี
เจ็ดกออุบลบันดาล	
กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมัลย์	ดอกหนึ่งเบ่งบาน
มีกลีบได้เจ็ดกลีบผกา	
กลีบหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดองค์โสภา
นั่งน้อยล้ำพานงพาล	
นางหนึ่งย่อมมีบริวาร	อีกเจ็ดเขาวมัลย์
ล้วนรูปนิมิตมารยา	
จับระบำรำรำรำสายหา	ชำเลื่องหางตา
ทำที่ดั่งเทพอัปสร	
มีวิมานแก้วงามบรร	ทุกเทศกฤษณ
ดั่งเวไซยันต์อมรินทร์"	

(บทพากย์เอราวัณ เรื่องรามเกียรติ์, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

ภาพย์สร้างคนางค์ ๒๘

"เกิดมาเป็นคน หนังสือเป็นต้น วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม่นไม่รู้ อุดสูายเขา เพื่อนฝูงเยาะเย้ย ว่าเง่าว้าง
กลางคนเกิดมา ไม่รู้วิชา เคอะอยู่จนโต
ไปเป็นข้าเขา เพราะเง่าเพราะโง่ บ้างเป็นคนไซ่ เทียวขอก็มี
ถ้ารู้วิชา ประเสริฐหนักหนา ชูหน้าราศี
จะไปแห่งใด มีคนปราณี ยากไร้ไม่มี สวัสดิ์มงคล"

(ประถม ก กา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

บทประพันธ์ที่มีคำประพันธ์ประเภทภาพย์

บทประพันธ์ที่สามารถค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อนำภาพย์มาฝึกอ่านเป็นทำนอง มีดังนี้

๑. บทพากย์โขน ในตอนที่เป็นบทร้อง เช่น

- บทพากย์โขนรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ตอนนางลอย ตอนนาคบาท ตอนพรหมมาศ ตอนเอราวัณ
- บทร้องและบทพากย์รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ชุดสี่ดาหาย ชุดเผาลงกา ชุดจองถนน ชุดนาคบาท ฯลฯ
- คำพากย์ธรรมาสรรณะสงคราม พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. บทเห่กล่อมพระบรรทม เช่น

- บทเห่กล่อมพระบรรทม พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์
- บทเห่กล่อมของสุนทรภู่ ได้แก่ เห่เรื่องจันระบำ เห่เรื่องกากี เห่เรื่องพระอภัยมณี
และเห่เรื่องโคบุตร

๓. ภาพย์เห่เรือ ในตอนที่เป็นภาพย์ เช่น

- ภาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์
- ภาพย์เห่ชมเครื่องควาหวาน พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ภาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ภาพย์เห่เรือยุคใหม่ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ภาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้แก่
คืนวันเพ็ญ ชมทะเล และปีบ-แก้ว
- ภาพย์เห่เรือฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ของมนตรี ปราโมท, เสรี หวังในธรรม
และภิญโญ ศรีจำลอง

๔. กาพย์ห่อโคลง ในตอนที่เป็นกาพย์ เช่น

- กาพย์ห่อโคลงพระศรีมโหสถ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
- กาพย์ห่อโคลง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ได้แก่ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และกาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท (นิราศธารโศก)

๕. กาพย์ขับไม้ ในตอนที่เป็นกาพย์ เช่น

- กาพย์ขับไม้ของเก่า เรื่องพระรถเสน
- กาพย์ขับไม้กล่อมช้างพัง พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
- กาพย์ขับไม้บำเรอพระเศวตเดชดิลก พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
- กาพย์ขับไม้กล่อมพระศรีนรารัฐราชกิริณี พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๖. เพลงยาว ในสมัยอยุธยาตอนปลาย เช่น เพลงยาวกรุงเก่า เป็นต้น

๗. นิทานคำกลอน

ในสมัยอยุธยา เช่น เรื่องไก่ทอง เรื่องจำปาสีด้น เป็นต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์เช่น กาพย์พระไชยสุริยา ของสุนทรภู่ เป็นต้น

๘. คำหลวง ในตอนที่เป็นกาพย์ เช่น

- มหาชาติคำหลวง สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
- พระนลคำหลวง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

กิจกรรมทำยบท

๑. ฝึกแบ่งจังหวะคำประพันธ์ประเภทกาพย์ โดยเขียนเครื่องหมายแทนจังหวะ / (จังหวะเสริม) และ // (จังหวะหลัก) ตามตัวอย่างในบทแรก

ก. กาพย์ยานี ๑๑

อนึ่งข้า / คำนับน้อม //	ต่อพระครู / ผู้การุญ //
โอบเอื้อ / และเจือจุน //	อนุสาสน์ / ทุกสิ่งสรรพ //
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกลังเกณท์	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทาโม-	หะจิตมืดที่งุนงม
กังขา ณ อารมณฺ์	ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
ควรนึกและตรึกใน	จิตน้อมนิยมชม

(นมัสการอาจารย์คุณ, พระยาตรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารย์ยางกูร))

ข. กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

กระเวนไพร / ไก่เถื่อน //	จันทรา / คราเคลื่อน //
ปู่เจ้า / เขาเขิน //	เดือนเพ็ญ / ขานขัน //
สินธุ / พูลัน //	กรูเกริน / หากัน //
	ครั้นครั้น / หวันไหว //
	พระพินต้นนอน
ไกลพระนคร	สะท้อนถอนฤทัย
เข้าตรูสุรียน	ขึ้นพันเมรุไกร
มีกรรมจำไป	ในป่าอารัญ

(กาพย์พระไชยสุริยา, สุนทรภู่)

ค. กาพย์ฉบับ ๑๖

หนึ่ง / เนกขัม / พระเตมีย์ //	พันทูล / ย้าย //
ด้วยการบวช / นำอัศจรรย์ //	
สองพระมหาชนกัน	วิริยะเพียรมั่น
ว่าสมุทรรพันทูลสุขใจ	
สามพระสุพรรณสามไซรั	เมตตาทอภัย
พันโทษปิลยักษ์ภูบาล	
สี่พระเนมิบันดาล	ด้วยแรงอธิษฐาน
ได้เสด็จชมนรกและสวรรค์	
ห้าพระมหอสถเที่ยงธรรม	ปัญญาเลิศครัน
เกียรติคุณปรากฏยศไกร	
หกพระภูริทัตทรงชัย	ถือศีลอำไพ
ไม่โกรธไม่เกลียดไพร	
เจ็ดจันทกุมารภูมิ	มั่นในขันตี
อดทนพันภัยทั้งผอง	
แปดพระนารทะเรื่องรอง	อุเบกขาครอง
ปราบทีริองค์ราชา	
เก้าพระวิฐูรเมธา	สัจจะสูงค่า
เทศนาธรรมโปรดนาคินทร์	
สิบพระเวสสันดรภูมินทร์	บำเพ็ญทานสิ้น
ทุกสิ่งแม่โอรสธิดา	

(ทศชาติคำกาพย์, ฐะปะนีย์ นาครทรรพ)

๒. ฝึกอ่านคำประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นทำนอง โดยใช้คำประพันธ์จากข้อ ๑.